

**ESADEFENDİZÂDE
EBÛSAİD MEHMED EFENDİ**

(bk. EBÛSAİD MEHMED EFENDİ).

**ESADEFENDİZÂDE
MEHMED ŞERİF EFENDİ**

(bk. MEHMED ŞERİF EFENDİ).

ESAHHU'İ-KÜTÜB

(أصح الكتب)

Hadis literatüründe en güvenilir hadis kitabı için kullanılan tabir.

İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre bu tabirle *Şaḥīḥ-i Buḥārî* kastedilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'den sonra en sahih kitap olarak kabul edilen bu eser, gerek râvilerinin güvenilir ve hadislerinin sahih olması, gerekse tertip ve tasnif bakımından mükemmel bulunması sebebiyle bu vasfa layık görülmüştür. Hâkim en-Nisâbü'rî ve Kuzey Afrikalı (Mağribli) bazı âlimlere göre ise esahhu'l-kütüb *Şaḥīḥ-i Müslim*'dir. Ancak bu görüş diğer bazı âlimler tarafından, Müslim'in eserinin tertip ve tasnif bakımından daha mükemmel olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

İmam Şâfiî'ye göre, yeryüzünde Allah'ın kitabından sonra en sahih kitap Mâlik b. Enes'in *el-Muvaṭṭaʾ* adlı eseridir; ancak Şâfiî bunu söylediği zaman *Şaḥīḥ-i Buḥārî* ve *Şaḥīḥ-i Müslim* henüz tasnif edilmemişti. Bu bakımdan İmam Şâfiî'nin bu görüşü esahhu'l-kütüb terimi açısından mutlak olarak geçerli kabul edilmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü's-Salâh, *ʿUlāmü'l-ḥadîs*, s. 17-19; Tâhir el-Cezâirî, *Tevciḥü'n-naẓar*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rîfe), s. 85-86; *Tecrid Tercemesi*, I, 50, 216-220; Talat Koçyiğit, *Hadis İstilahları*, Ankara 1985, s. 47-51.

MÜTEBA UĞUR

ESAM, Ebû Bekir

(أبو بكر الصم)

Ebû Bekr Abdurrahmân
b. Keysân el-Esamm
(ö. 200/816)

Basra Mu'tezilesi'ne bağlı tefsir,
kelâm ve fıkıh âlimi.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Doğum tarihi bilinmemekle beraber Ebû'l-Hüzeyl el-Allâf, Nazzâm, Bişr b. Mu'temir ve Muammer b. Abbâd es-Sülemî'nin dahil bulunduğu altıncı tabakada yer

alması dikkate alınır. Hicrî II. yüzyılın ilk yarısında Basra'da doğduğu söylenilir. Burada Muammer b. Abbâd, Hafs el-Ferd, Ali b. Muhammed el-Medâinî ve Ebû Şemir el-Haneî ile birlikte Ma'mer Ebû'l-Eş'as'ın öğrencisi oldu. Şehristânî, Esamm'ı Hişâm b. Amr el-Fuṣatî'nin talebeleri arasında göstermiş (*el-Milel*, I, 31, 72) ve müsteşrik Montgomery Watt aynı görüşü benimsemişse de (*İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, s. 273) bu doğru değildir. Çünkü Hişâm b. Amr Muammer b. Abbâd'ın öğrencisidir ve Esamm'ın fikirlerine reddiyeler yazmıştır. Bu durum, Hişâm'ın Esam'dan bir nesil sonra yaşadığını gösterir. Şehristânî'nin sözünü ettiği Ebû Bekir el-Esam ise İbn Ebû Duâd'ın tahrikiyle devrin âlimlerini **hal-ku'l-Kur'ân*** konusunda sorguya çektiğinden adı **mihne*** olayına karışan ve bundan dolayı tekfir edilen Mısır Kadısı Ebû Bekir Muhammed b. Ebû'l-Leys el-Esam (ö. 235/850) olmalıdır. Ali Sâmi en-Neşşâr, herhangi bir kaynak göstermeksizin Esamm'ın, Ebû'l-Hüzeyl'in Nazzâm'dan sonra gelen en meşhur talebesi olduğunu yazar (*Neş'etü'l-fikri'l-felsefi fi'l-İslâm*, I, 530). Halbuki Malatî, Ebû'l-Hüzeyl el-Allâf'ın Esamm'ı tenkit ederek ona Farsça'da "eşek sürücüsü" anlamına gelen Harbân lakabını taktığını nakleder; İbn Hacer de Esamm'ın Allâf'tan daha yaşlı olduğunu belirtir. Bu bilgiler Esamm'ın Allâf'a öğrencilik yapmadığını açık bir şekilde ortaya koymazsa da bu ihtimali zayıflatıcı mahiyettedir. Bununla beraber Malatî'nin rivayeti Esam'la Allâf arasında bazı görüş ayrılıklarının bulunduğu göstermekte, bir kısım kaynaklar da ikisi arasında birçok münâzaranın yapıldığını kaydetmektedir. Ayrıca Esamm'ın Dirâr b. Amr ile bazı görüşleri paylaştığı dikkate alınır. Ondan istifade ettiğini söylemek mümkündür.

Esam hicrî II. yüzyılın son çeyreğinde Basra'da bir ders halkası kurdu ve birçok talebe yetiştirdi. En meşhur talebesi, Mısır'da İmam Şâfiî ile yaptığı münâzaralarla tanınan İbrâhim b. İshak b. Uleyye'dir. Devrinde Basra'nın en büyük âlimi sayılan Esam, Hişâm b. Hakem ile çetin münâzaralar yaptı. Son derece fakir olmasına rağmen devlet adamlarından görev istemeyip zâhidâne bir hayat yaşamayı tercih etti. Hatta talebeleri ona, "Herkes hocası sayesinde önemli makamlara yükselirken biz senden bir şey görmüyoruz" deyince, "Ben Allah rızası için bir arada olduğumuzu sanıyorum" cevabını verdi. Vefatı için 200, 201, 235, 240 gibi farklı tarihler zikrediliyorsa da

bunlardan ilki daha isabetli görünmektedir. Zira Sümâme b. Esres'ten gelen bir rivayete göre, Halife Me'mûn 200 veya 201 yılında Merv'den Bağdat'a döndükten sonra Sümâme b. Esres'ten övmekle bitiremediği Esamm'ı meclisine getirmesini istemiş, o da Esamm'ın kendisinin dönüşünden az önce vefat ettiğini söylemiştir (İbnü'n-Nedîm, s. 214). Ayrıca 199 (814-15) yılında vefat eden Hişâm b. Hakem ile yaptığı son tartışmaların bir müddet sonra öldüğünün bildirilmiş olması da bunu teyit eder mahiyettedir. İsmâil Paşa'nın, Ebû Bekir Abdurrahman b. Keysân b. Cerîr el-Emevî adıyla kaydedip Bağdatlı bir muhaddis olarak tanıttığı ve Düceyl nehrinde Muhammed b. Eş'as ile birlikte öldüğünü belirttiği kişi (*Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 512) Esam'dan başka bir şahıs olmalıdır.

Devrinin büyük hatiplerinden olan Esam Basra Mu'tezilesi'ne bağlı olmasına rağmen tefsir, bilhassa kelâm ve fıkıh sahalarında kendine has fikirleriyle meşhur olmuş bir âlimdir. Tefsire dair bazı orijinal görüşleri Cübbâî, Mâtürîdî ve Râzî gibi âlimler tarafından önemli görülerek nakledilmiştir. Ona göre mânası herhangi bir delile muhtaç olmayacak ve bir itiraza mahal bırakmayacak tarzda açık olan âyetler muhkem, mânası ancak akıl yürütme ile anlaşılabilenler ise müteşâbihtir. Meselâ geçmiş milletlerin kıssalarını konu edinen âyetlerle Allah'ın varlığını ve birliğini dile getiren yaratılış âyetleri muhkem grubuna, kıyametin kopacağını, insanların öldükten sonra diriltileceğini ve Allah'a âsi olan kulların azap göreceğini haber veren âyetler, haber verdikleri konuların mahiyetlerinin anlaşılmasından dolayı müteşâbih grubuna girerler (Eş'arî, s. 223). Abdülkâhîr el-Bağdâdî, Esamm'ın muhkem ve müteşâbihi bu şekilde tarif etmesini yanlış bulur. Çünkü bu durumda ahkâm âyetleri tarifi dışında kalmakta, muhkem ve müteşâbih türlerinden hiçbirine girmemektedir (*Ulûlû'd-dîn*, s. 222). Halbuki Kur'an âyetleri ya muhkemdir veya müteşâbihtir, bunların dışında üçüncü bir şık yoktur (Âl-i İmrân 3/7). Fahrreddin er-Râzî de Esamm'ın bu açıklamasını eksik kabul eder (*Tefsîr*, VII, 170-171). Josef Van Ess, Esamm'ın müteşâbihatın mânasının dünyada anlaşılamayacağı, ancak âhirette bilinebileceği görüşünde olduğunu öne sürer (*El² Suppl.* [İng.], s. 90). Kaynakların Esamm'a atfettiği görüşlerle bağdaşmayan bu iddianın yanlış bir değerlendirmenin sonucunda ortaya çıkmış olması muhtemeldir. Râzî'